

7.6. Нові парадигми сучасних загроз економічного розвитку сільського господарства України

Сільськогосподарська галузь має традиційну роль на шляху економічного розвитку. Але в економіці України аграрний сектор постраждав останнім часом, що є однією з причин повсюдної бідності і непевності населення сьогодні. Хоча, в розвинених країнах сьогодні актуалізується цей статус виключно за рахунок перетворень у сільському господарстві, але і в багатьох свідомих зусиль про сільському господарстві на ранній стадії розвитку зіграли важливу роль в економічному розвитку [1].

Сільське господарство належить до тих галузей економічної діяльності, де закони природи тісно переплітаються з економічними законами, споконвічними людськими традиціями і виробничими навиками праці на землі.

Актуальність даного питання полягає в тому, що на сучасному етапі економічний розвиток сільськогосподарської галузі є необхідним, але досить складним до реалізації процесом, що супроводжується об'єктивно існуючими проблемами (перешкодами, негативними чинниками) розвитку зовнішнього і внутрішнього походження.

Тому кожній державі і особливо тим, які переживають значні трансформаційні процеси, важливо створити як у суспільстві, так і в економіці механізми, які б дозволили, з одного боку, протистояти негативним чинникам, здатних формувати фінансову, технологічну залежність від розвиненого світу з одночасним руйнуванням власного виробничого потенціалу, а з іншого - використати їх позитивний вплив, що виявляється у збільшенні швидкості обертання капіталу, просування на ринках нових товарів і послуг, що значно прискорюють накопичення національного багатства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми досягнення економічної безпеки держави, регіонів, окремих галузей економіки, а також дослідження питань, пов'язаних з цією проблемою, відображені в наукових працях багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: Л. Абалкіна, Дж. Барбера, Л. Біркена, І. Бінька, О. Барановського, З. Варналія, О. Власюка, В. Воротіна, А. Гальчинського, В.Геєця, В. Горбуліна, К. Гудвіла, К.

Девіса, О. Ємельянова, М. Єрмошенка, А. Качинського, Г. Калетніка, Е. Кіреєвої, А. Козаченко, С. Козловського, Р. Леонарда, Ю. Лисенка, Т. Лоурі, І. Мазура, О. Макара, А. Мокія, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Предборського, Д. Прейгера, У. Семюелса, О. Скидана, А. Сухорукова, О. Черняка, Л. Шевченко, В. Шлемко, А. Штангрета та ін. [2,4,5,7,8]

У соціально-економічних умовах, що існують сьогодні у світі, потрібна розробка комплексної державної політики забезпечення економічної безпеки аграрної галузі, яка була б здатна, використовуючи певну сукупність механізмів, забезпечити зменшення або повне усунення загальних і специфічних загроз, що впливають на економічний розвиток сільськогосподарської галузі країни та її регіонів. Основними завданнями такої політики повинні бути, по-перше, створення умов для відновлення і відродження втрачених видів сільськогосподарського виробництва; по-друге, забезпечення кількісного і якісного зростання харчової та інших видів промисловості, пов'язаних з виробництвом аграрної продукції; по-третє, стимулювання стійкого розвитку галузей АПК за допомогою запровадження ефективних регулюючих механізмів, формування сучасної галузевої інфраструктури ринку.

Тваринництво одна з стратегічних галузей сільського господарства, рівень і розвиток якої значною мірою визначає продовольчу безпеку держави і якість харчування населення, а значить і здоров'я нації. За останні роки ця галузь зазнала величезних втрат і відкотилася за рівнем виробництва продукції назад, це пов'язано з тим, що у ринкових умовах сільськогосподарським товаровиробникам не вигідно займатися такою фінансово та матеріаломісткою галуззю. Зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, недосконала система ціноутворення й збуту продукції тваринництва, невідповідні механізми постачання кормів і забезпечення ними та іншими необхідними ресурсами, відсутність системного підходу в державній підтримці призвели до того, що собівартість продукції цієї сфери почала значно перевищувала її реалізаційну ціну. Внаслідок чого тваринники змушені були вдатися до значного скорочення чисельності поголів'я [9]. Але за останні роки ми спостерігаємо позитивну тенденцію до збільшення поголів'я у

галузі птахівництва, зі 126 млн. голів у 2000 році, до 230 млн. голів у 2014 році. Особливо катастрофічним відбувався занепад тваринництва у сільськогосподарських підприємствах і в них практично ліквідовано вівчарство, зниження на майже на 85% у 2016 році порівняно з 1990 роком. Протягом 1990 – 2016 років у всіх категоріях господарств поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 19,5 млн. голів або в 4,8 рази, в тому числі корів – на 5,5 млн. голів або 3,9 рази, свиней – на 12,9 млн голів або майже в 3 рази, овець та кіз – на 6,7млн голів або в 4,9 рази.

Визначають декілька основних причин негативного впливу на розвиток сільськогосподарської галузі. По-перше, низька ефективність скотарства. Незважаючи на високі минулорічні закупівельні ціни на молоко, галузь залишається мало привабливою для господарників. Також це обумовлена збитковістю виробництва м'яса всіх видів, молока, вовни насамперед через несприятливу цінову політику на ринку продукції тваринництва та відсутність ефективного економічного механізму підтримки галузі, а також недостатню продуктивність худоби і птиці. Збитковість тваринницької продукції призводить до втрати економічної зацікавленості у веденні тваринництва.

Ринок продукції тваринництва не забезпечує безперервний обмін між виробниками та споживачами тваринницької продукції і виготовленого з неї продовольства та характеризується нестабільністю попиту і пропозиції продукції тваринництва та продуктів її переробки, низьким рівнем внутрішнього споживання, значною залежністю від кон'юнктури зовнішніх ринків, а також недостатньо розвинутою інфраструктурою та недосконалою системою управління ринком [9].

Товарообмін здійснюється, в основному, за допомогою посередників, які у сфері збуту продукції привласнюють значну частину прибутку, створеного у процесі виробництва, а ціни на продукцію тваринництва не забезпечують навіть простого відтворення виробництва. Такий стан тваринництва обумовлює нагальну потребу визначення пріоритетів розвитку галузі та механізмів їх державної підтримки з урахуванням специфіки ринкової економіки.

Далі розглянемо стан рослинництва України.

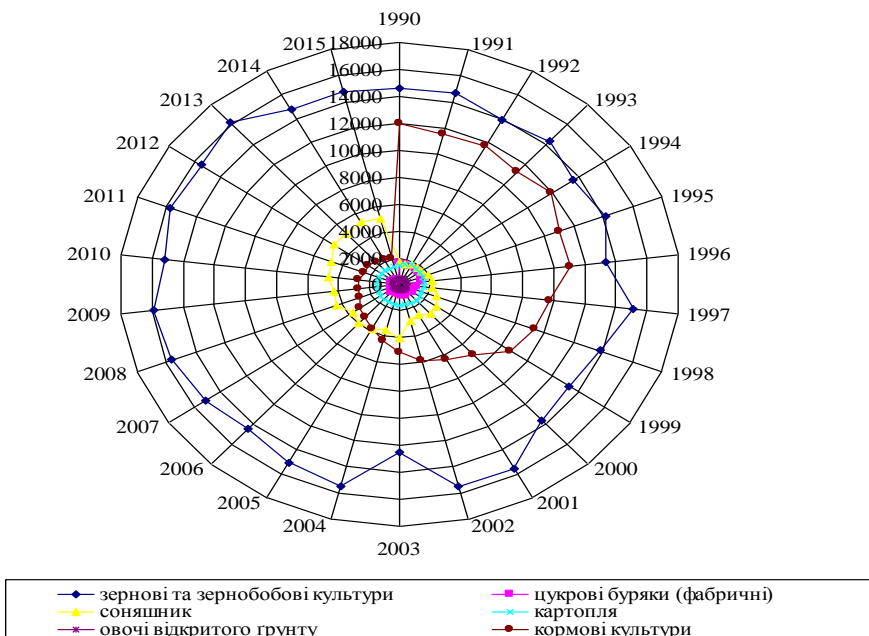

Рис.1. Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур, тис. га

На рис. 1 ми бачимо, що найбільші посівні площі займають зернові та зернобобові культури, соняшник та кормові культури. Як наведено у з таблиці 4, що знаходиться у Додатку 3 посівні площі зернових та зернобобових культур залишилися незмінними, але з 2003 по 2013 рр. вони зросли на 33% , значно зменшилась площа цукрових буряків та кормових культур, незмінною залишилась площа для вирощування картоплі. Протягом останніх років спостерігається чітка тенденція зростання обсягів виробництва соняшника за рахунок розширення площ посіву, так з 1990 року по 2014 рік, вона зростає майже в 5 разів, а урожайність, в основному залежить від природно-кліматичних умов, тобто нарощування обсягів відбувається екстенсивним шляхом.

Таблиця 2

Виробництво основних сільськогосподарських культур за
1990 – 2015 рр.

Роки	Виробництво основних сільськогосподарських культур, тис. т					
	зернові та зернобобові культури	цукрові буряки (фабричні)	насіння соняшнику	картопля	овочі	плоди та ягоди
1990	51009	44264	2571	16732	6666	2902
1991	38674	36168	2311	14550	5932	1537
1992	38537	28783	2127	20277	5310	2122
1993	45623	33717	2075	21009	6055	2798
1994	35497	28138	1569	16102	5142	1153
1995	33930	29650	2860	14729	5880	1897
1996	24571	23009	2123	18410	5070	1924
1997	35472	17663	2308	16701	5168	2793
1998	26471	15523	2266	15405	5492	1178
1999	24581	14064	2794	12723	5324	766
2000	24459	13199	3457	19838	5821	1453
2001	39706	15575	2251	17344	5907	1106
2002	38804	14452	3271	16619	5827	1211
2003	20234	13392	4254	18453	6538	1697
2004	41809	16600	3050	20755	6964	1635
2005	38016	15468	4706	19462	7295	1690
2006	34258	22421	5324	19467	8058	1114
2007	29295	16978	4174	19102	6835	1470
2008	53290	13438	6526	19545	7965	1504
2009	46028	10068	6364	19666	8341	1618
2010	39271	13749	6772	18705	8122	1747
2011	56747	18740	8671	24248	9833	1896
2012	46216	18439	8387	23250	10017	2009
2013	63051	10789	11051	22259	9873	2295
2014	63859	15734	10134	23693	9638	1999
2015	60126	10331	11181	20839	9214	2153

Суттєве зростання обсягу виробництва продукції рослинництва, що зазначено у табл. 2, зумовлено прискореними темпами збирання ранніх зернових та інших сільськогосподарських культур і збільшенням їхньої середньої врожайності, що зафіксовано серед усіх основних культур, окрім

зернобобових (вони залишились майже не змінними), та плодів та ягід.

Таблиця 3

Урожайність основних сільськогосподарських культур
за 1990 – 2015 рр.

Роки	Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц з 1 га площі збирання					
	зернові та зернобобові культури	цукрові буряки (фабричні)	насіння соняшнику	картопля	овочі	плоди та ягоди
1990	35,1	276	15,8	117	149	42,7
1991	26,5	234	14,6	95	128	23,0
1992	27,9	194	13,0	119	110	32,2
1993	32,1	222	12,7	137	130	43,2
1994	26,8	192	9,1	105	115	18,0
1995	24,3	205	14,2	96	120	29,8
1996	19,6	183	10,5	119	112	30,6
1997	24,5	176	11,5	106	114	44,5
1998	20,8	174	9,3	102	123	28,6
1999	19,7	156	10,0	82	111	19,2
2000	19,4	177	12,2	122	112	38,4
2001	27,1	183	9,4	108	123	30,5
2002	27,3	189	12,0	104	124	36,5
2003	18,2	201	11,2	116	139	56,0
2004	28,3	238	8,9	133	149	58,1
2005	26,0	248	12,8	128	157	63,7
2006	24,1	285	13,6	133	171	45,0
2007	21,8	294	12,2	131	152	61,7
2008	34,6	356	15,3	139	174	64,4
2009	29,8	315	15,2	139	183	70,7
2010	26,9	279	15,0	132	174	78,2
2011	37,0	363	18,4	168	195	84,9
2012	31,2	411	16,5	161	199	89,9
2013	39,9	399	21,7	160	200	103,5
2014	43,7	477	19,4	176	208	95,2
2015	41,1	436	21,6	161	206	104,5

Виходячи з розрахунків табл. 3, можемо відмітити зростаючу урожайність основних сільськогосподарських культур. Зокрема, урожайність зернових та зернобобових культур у 2015р. зросла на 17,1%, цукрових буряків – на 58,1%, соняшнику – на

36,7%, картоплі – на 38,2%, овочів на 38,3%, плодів на ягід – у 4,2 рази порівняно з 1990р. При цьому, починаючи з 2011 р. урожайність основних сільськогосподарських культур перевищила рівень не тільки 2000 р, а й 1990р.

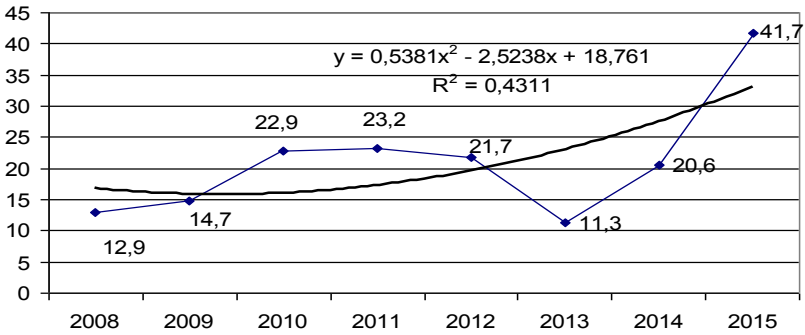

Рис.2. Динаміка рівня рентабельності сільськогосподарської галузі України, %

Серед країн, у яких частка сільськогосподарського ВВП більше ніж 20 відсотків у 2015 році, зростання в сільському господарстві в 2012 - 2015 роки перевищило 3% в рік в 17 з 23 країн, зростання ВВП яких був вище 5% у рік [10]. За той же період 11 з 17 країни з зростанням ВВП нижче 3% в рік зростання сільськогосподарської галузі було лише на 1% або менше. Зростання сільського господарства та зростання ВВП відрізнялися менш, ніж на два процентних пункти в 11 з 15 країн, що зазнають помірного зростання. Є, звичайно, винятки, але вони підтверджують правило: швидке зростання ВВП і млявий розвиток сільського господарства є особливістю деяких з нафтових або промислових економік, таких як Алжир, Еквадор, Марокко і Нігерія.

Паралелі між сільськогосподарським зростанням і зростанням ВВП припускають, що чинники які впливають на продуктивність сільського господарства можуть бути пов'язані з економічним розвитком, широкою соціальною і економічною політикою. Розширення виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок технологічних змін та торгівлі створює важливі вимоги для виходів інших секторів, зокрема, добрив, транспортних, комерційних послуг і робіт. У той же час,

сільськогосподарська галузь часто є основним ринком для широкого спектру споживчих товарів, які мають великий вплив на ранніх етапах промислового розвитку - текстиль і одяг, продукти харчування, будівельні матеріали тощо.

Необхідність швидкого зростання сільського господарства та зниження в сільському секторі частки виробництва і робочої сили не суперечать один одному, звичайно, але явний парадокс породила широко поширена помилка, що сільське господарство неважливо, що воно не вимагає ресурсів або сприятливих умов політики - тому що його відносна частка в економіці знижується. Поки ринкові сили є основним напрямом в галузевому розподілі ресурсів, як вчені сприймають цей процес не має відношення до самого процесу. Основна парадигма минулих років припускала, що сільське господарство може і повинне бути стиснуте від імені більш динамічних секторів економіки [3,6]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ми вважаємо, що існує пряма кореляція між рівнем економічного зростання в Україні і розвитком сільського господарства. Само собою зрозуміло, що будь-яка спрямованість політики, спрямованої на подолання бідності, неминуче зосередиться на сільському господарстві, розширенні можливостей сільських районів, які могли б генерувати економічний розвиток сільського господарства. Таким чином, розвиток сільського господарства є неодмінною умовою для скорочення масштабів убогості, тому уряд України має приділяти багато уваги цьому питанню.

Дослідивши емпірично ефективність сільськогосподарської галузі та її вплив на економічне зростання України; необхідно запропонувати наступні рекомендації, засновані на емпіричних висновках:

- Створення аграрного фонду для фінансування та сприяння середніх/великих масштабів сільськогосподарського виробництва, кредит повинен бути наданий фермерам, які готові і хочуть встати на чолі середніх і великих сільськогосподарських підприємств в цілях розширення зайнятості, виробництва для місцевого споживання і на експорт з метою отримання доходів в іноземній валюті для України. Суть Фонду полягає у вирішенні основних труднощів, з якими стикається сільське господарство, яке потребує фінансування; для використання таких коштів

мають бути банки, які будуть робити нормальні кредитну оцінку та рейтинг.

- узгодження сільськогосподарських науково-дослідних інститутів, оскільки широко визнано, що наукові дослідження і технології є транспортними засобами, на яких можливо економічному розвитку сільськогосподарської галузі рухатися вперед. А повинен бути зроблений ретельний аналіз цілей, ролей і діяльності кожного інституту з метою впорядкування їх діяльності для якісного та ефективного виконання роботи. В фокус установ має стати підвищення прибутковості сільськогосподарського виробництва за рахунок безперервних досліджень, яке дозволить залучити нові технології і т. д. Крім того, є необхідність результати дослідження комерціалізувати, уряд має створювати дослідницькі гранти, щоб допомогти науково-дослідним інститутам виконувати дослідницькі проекти. Отримані результати можуть в подальшому бути продані підприємствам, комерційним підприємствам, або навіть викуплені самою державою. Це може зайняти довгий шлях, заохочуючи дослідників встати на комерційно життєздатні дослідження у сільському господарстві.

Список джерел

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія / В.Г. Андрійчук. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – 292 с.

2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.

3.. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : [навч. пос. для студ. вищ. навч. закл.] / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З.Б.Живкота ін.].– К.: Правова єдність, 2009.– 544 с.

4. Жмуденко В. О. Формування економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні: дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / В.О. Жмуденко ; М-во аграр. Політики України. Уманськ. нац. ун-т. сад.-ва. – Полтава, 2012. – 221с.

5. Козловський С. В. Забезпечення стійкого економічного розвитку агропромислового комплексу регіону: [моногр.] / С. В. Козловський, В. В. Коровій, О. М. Балтремус, В. О. Козловський, Ю. П. Плюшко, О. В. Барчишен / За ред. С. В. Козловського . – Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2016. – 258 с.

6. Махсма М.Б. Рівень життя сільського населення / М.Б. Махсма // Економіка АПК. – 2002. – № 3. – С. 112-117.

7. Тітова С. П. Екзогенні та ендогенні загрози економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / С. П. Тітова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». –2011. – Випуск 5/2. – С. 160-165.

8. Шульга О. А. Інституціональні основи ринкової трансформації аграрного сектора України / О. А. Шульга // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право: зб. наук. праць. – Випуск 19. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 51-60.

9. <http://www.agro-business.com.ua>

10. www.ukrstat.gov.ua

© Халатур С.М., 2017

7.7. Методичні аспекти удосконалення організаційно-виробничої структури АПК

Досягнення науково-технічного прогресу, нова система цінностей пострадянського суспільства, економічна ситуація в країні вимагають відродження потреби в пошуку кращих варіантів функціонування господарських формувань. Отримання оптимальних траєкторій розвитку АПК, планування і реалізація заходів по підвищенню ефективності виробництва є першочерговим завданням для науковців і практиків. Серед напрямів агроекономічних досліджень на найближчу перспективу вагоме місце посідають наукові розробки програм розвитку і формування виробничої структури АПК, раціонального використання виробничого потенціалу та застосування сучасних науково-технічних досягнень в процесі виробництва продукції, робіт і послуг.

На наш погляд, ефективним методом дослідження складних економічних об'єктів та важливим напрямком розвитку агропромислової науки є економіко-математичне моделювання. Цей метод дозволяє визначити оптимальні варіанти програм розвитку та формування виробничої структури АПК.

Економіко-математичні моделі планування економічних процесів надають можливість вивчати і вимірювати вплив різних